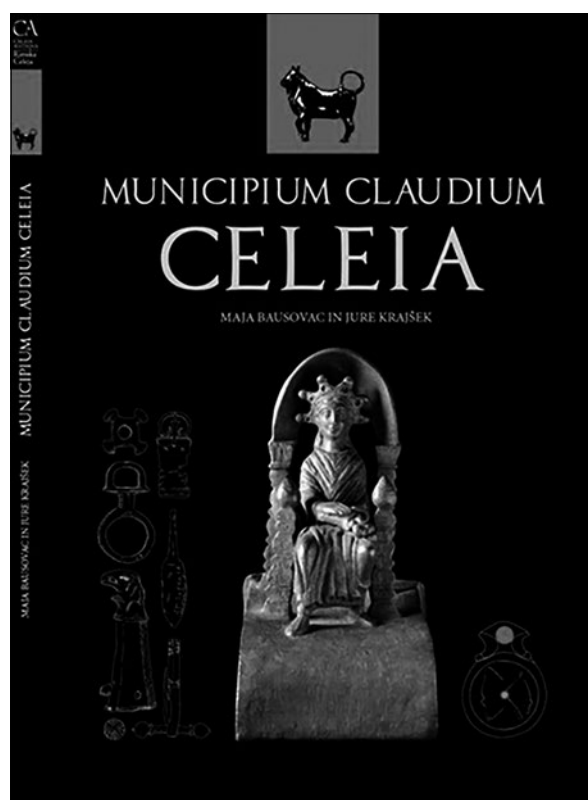

Klavdijski municipij Celeja – odlično mesto na jugu Norika

Maja Bausovac in Jure Krajšek: *Municipium Claudium Celeia*. Celje: Pokrajinski muzej Celje, 2020. 119 strani

Antična Celeja, predhodnica današnjega Celja, je bila ena od štirih rimskih avtonomnih mest na Slovenskem. Kronološko gledano je bila ustanovljena za Emono in pred Neviodunom (*Neviodunum* – Drnovo pri Krškem) ter končno Petoviono (*Poetovio*), ki postane kolonija šele za časa cesarja Trajana. V zadnjih dvajsetih letih sta bila tako Ljubljana kakor tudi Celje podvržena številnim gradbenim posegom, posledično pa tudi zaščitnim izkopavanjem, rezultati katerih so številna nova spoznanja in boljši vpogled v dogajanje v času antike na njih tleh. Ker vsa izkopavanja ter s tem novi izsledki še niso objavljeni in znanstveno ovrednoteni, so publikacije, kot je pričujoča, več kot dobrodošle, dragocene in nujne. *Municipium Claudium Celeia* Maje Bausovac in Jureta Krajška je namreč privlačna monografija sicer bolj poljudnega kot znanstvenega značaja, kar pa ji v bistvu dodaja še posebno draž. Namesto suhoparnega znanstvenega jezika nas namreč razvajajo številne izvrstne fotografije predmetov oz. najdb, ki so na tem mestu pogosto sploh prvič predstavljeni širši javnosti. Celeji so bile sicer že v preteklosti posvečene tovrstne publikacije (*Celeia Antiqua*. Celje: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, 1991; Irena Lazar, *Celeia – Arheološka podoba mesta* (An archeological image of the town), Celje: Pokrajinski muzej, 2001), kljub temu pa so bile potrebe po novi dopolnjeni izdaji velike, saj so številna izkopavanja po letu 2000 odkrila mnoge nove najdbe in s tem marsikatero novo zgodbo.

Novosti in dopolnitve srečamo že kar v prvem poglavju, ki se ukvarja z zgodovino raziskav. Avtorja sta namreč v raziskavo pritegnila tudi nove vire ali pa nekatere že znane podrobneje. Pri tem gre izpostaviti najstarejši načrt celjske kanalizacijske mreže, ki ga je leta 1827 pripravil Andreas Zorzini, s tem da je na katastrski načrt mesta vrisal nove in rimske kanale. Obenem je potrebno omeniti še okrožnega inženirja Friedricha Byloffa, ki je poskrbel še za preseke, vzdolžne profile, vrisane padce, detajle nekaterih iztokov in zelo jedrnate opise kloak. Leta 1847 je kolorirane risbe detajlov z merami in označenimi linijami poteka kanalov na načrtu mesta vključil v svoj elaborat o arheoloških ostalinah rimske Celeje, ki so bili odkriti po 1810. Reprodukcijska omenjenega katastrskega načrta je v publikaciji dobila svoje mesto (str. 14–15), kar daje poglavju še posebno težo. Zgodovinski pregled se upravičeno ustavi pri predstavnikih renesanse in humanizma v 16. st.: Augustinus Tyfernus, Petrus Apianus, Bartholomaus Amantius in Wolfgang Lazius, ki so na preučevanje antične Celeje vplivali predvsem z zbiranjem in popisovanjem kamnitih spomenikov. To so sicer avtorji, ki so se ukvarjali predvsem s kamnitimi spomeniki z napisi in jih imamo lahko celo za prve epigrafe na tem prostoru.

ru. Pregled zgodovine raziskav se zaključi s prezentacijami *in situ*, katerih začetke lahko postavimo že v šestdeseta leta 20. stoletja, ko je bil nadzidan osrednji prostor Herkulovega svetišča.

Danes je Celje eno izmed razmeroma redkih mest, kjer je takšnih prezentacij veliko: v razstavišču *Celeia – mesto pod mestom* lahko vidimo del poznorimskega obzidja, rimsko cesto in ostanke hiš ... Na Glavnem trgu sta predstavljeni dve rimski mestni vili z mozaiki in freskami, ki sta bili odkriti leta 2013 – ostanki večje so danes vključeni v prostore turistično informacijskega centra. V kletnih prostorih si je mogoče ogledati del rimske kloake. V letih od 2016 do 2018 je bila na Muzejskem trgu delno raziskana bogatejša rimska hiša z vrhunsko stensko poslikavo, ki s svojimi barvnimi freskami dopolnjuje razstavišče v kleti Stare grofije (fotografije teh fresk so prikazane v nadaljevanju).

Po dopolnjeni zgodovini raziskav sledi poglavje o predrimski poselitvi, v katerem se je mogoče še enkrat seznaniti s pomenom latenske naselbine na mestu poznejšega rimskega mesta. Keltski Tavriški so za seboj pustili številne drobne najdbe, med katerimi je treba posebej izpostaviti male noriške srebrnike, ki so jih do sedaj našli že več tisoč. Keltška *Keleia* je vsekakor bila pomemben del Noriškega kraljestva. V zvezi s tem je na str. 23 zapisana morda nekoliko zavajajoča trditev, namreč da je Noriško kraljestvo rimskemu cesarstvu podrejena državna tvorba. Noriško kraljestvo je seveda res keltska državna tvorba, ki je združevala več plemen ter obsegala celoten vzhodnoalpski prostor. Ustanovili so ga okoli leta 200 pr. Kr., leta 15 pr. Kr. pa po mirni poti priključili rimskemu imperiju. Ves čas obstoja so med državama potekali intenzivni trgovski in diplomatski stiki, kljub temu pa država postane podrejena Rimu šele po letu 15 pr. Kr., ko iz *regnum Noricum* postopoma nastane *provincia Noricum*.

Končno pa se lahko posvetimo samemu rimskemu mestu Celeji. Avtorja tudi na tem mestu zelo smiselno začeta poglavje z arhivskimi viri (načrti), ki nam v kombinaciji z arheološkimi odkritji dajo boljšo sliko takratnega prostora. Struga Savinje se je tekom stoletij gotovo spreminjala, zdi pa se, da je reka v antičnem obdobju tekla vsaj po dveh strugah in tvorila otok, na katerem se je nahajal večji del

rimskega mesta. Tudi to poglavje odlikujejo podatki novejših raziskav ter izjemne fotografije in načrti. Ob tem se mestoma naleti na manjše nedoslednosti. Avtorja uporabita besedno zvezo celejanski forum (str. 27), ki se zdi manj ustrezna kot celejski forum, saj je forum vezan na samo Celejo in ne toliko na njene prebivalce (Celejane). Ko je govora o za zdaj najstarejšem napisu, t. i. zahvalni plošči, ki jo je dal postaviti *Caius Iulius Vepo*, slovenjenje njegovega imena ni popolnoma pravilno, govorimo namreč o Gaju Juliju Veponu (ne Vepu) – str. 30. Podobno je s pridevnikom, ki je izpeljan iz Tavriskov; portal *fran.si* nedvomno predlaga tavriskijski (ne tavriski) – str. 31. Morda ne bi bilo odveč naglasiti, da so bili uradniki (župani, edili, kvestorji) v rimskih mestih (tudi v Celeji) del mestnega sveta, da torej ne gre za dve ločeni instanci, kar bi bilo mogoče razumeti iz napisanega na strani 32, kjer je govora tudi o drugih uradnikih (liktorji, pisarji – tajniki, svečeniki). Pogrešamo informacijo, kateri med njimi so izpričani epigrafsko, kateri ikonografsko in kateri gotovo sploh ne.

Avtorja uspeta zelo natančno zamejiti samo območje urbanega centra, težje je to narediti z obsežnim območjem podeželskega zaledja (agra), s čimer so se v preteklosti ukvarjali že številni avtorji, a meje agrov velikokrat še vedno ostajajo stvar dogovora. Pri tem nam pomagajo tudi antična itinerarija ter *tabula Peutingeriana* (zemljevid). V Pokrajinskem muzeju Celje že od konca 19. stoletja dalje hranijo preris dela zemljevida, ki prikazuje Celejo in njeno okolico. Preris je v akvarelni tehniki, sicer poln napak pri prepisu geografskih imen, očitno je šlo za izdelek osebe brez poglobljenega znanja o rimski zgodovini, kljub temu pa morda vreden tega, da se ga razstavi.

Naslednje poglavje je namenjeno obdobju markomanskih vojn in severski obnovi, ki jim je sledila, kjer morda še najbolj pride do izraza značilnost publikacije, ki jo sicer lahko opazujemo v vseh poglavjih, namreč razmeroma (pre)obsežni splošni uvodi. Laični bralci bodo zanje hvaležni, nekoliko bolj poučeni jih bodo pač obšli. V poglavju je predstavljeno, kaj se je v tem nemirnem obdobju dogajalo v Celeji, kakšne posledice so vojne prinesle in v sklopu tega poglavje spoznamo najbolj slavnega antičnega prebivalca Celeje: Tita Varija Klementa (*Titus Varius Clemens*), katerega odlično kariero

poznamo na osnovi več ohranjenih počastitvenih napisov in se je najverjetneje končala celo s sprejemom v najvišji (senatorski) razred takratne družbe.

Poznorimski čas prinese številne spremembe, ki se kažejo tudi v samem mestu. Za gradnjo so kot gradbeni material radi uporabljali starejše (odslužene) kamnite spomenike (spolije). S krščanstvom pa se v tem času razširijo predmeti za vsakdanjo rabo z upodobljeno krščansko simboliko, pa tudi tisti, ki so jih uporabljali za liturgične namene.

Najdaljše poglavje je posvečeno konkretnemu življenju v takratnem provincialnem mestu, kar nas še posebej pritegne, še posebej zato, ker si zaradi natančnih navedb lokacij najdišč lahko zelo živo predstavljamo, kje je kaj dejansko bilo. Tudi na tem mestu so v veliko pomoč že omenjeni načrti F. Byloffa. Spet izstopajo novejša odkritja, kot npr. tisto iz leta 2017, ko so pri arheoloških raziskavah na Muzejskem trgu odkrili kloako in njeno notranjost. Veliko manj v primerjavi s sistemom kanalizacije

se še vedno ve o vodovodni napeljavi, saj njenega obstoja sploh ni mogoče z gotovostjo potrditi.

Avtorja posebej predstavita obrti v mestu, pa tudi religijo in zgodbo zaključita z grobišči. Rimska in predrimska božanstva spoznavamo preko votivnih spomenikov z napisi in tudi preko manjših in večjih plastik ter drugih ikonografskih dodatkov. Pregled verstev se smiselno izteče s pregledom pričevanj o krščanstvu, med katerimi ne moremo mimo znamenitega napisa v verzih za škofa Gaudencija z akrostihom, ki velja za enega najmlajših (če ne kar najmlajšega) napisov Celeje sploh, saj ga postavljamo v 6. stoletje.

V predstavljeni publikaciji klavdijski municipij Celeja gotovo zaživi v vsej svoji lepoti; prikazan je plastično, konkretno in nadvse korektno. Knjiga vas bo navdušila, a ne samo zaradi bogatega slikovnega gradiva, očaralo in prevzelo vas bo predvsem bogastvo našega antičnega bisera, ki ga kar ne moremo nehati občudovati.

Julijana Visočnik

Vpogledi v rimska naselja

Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru
/ *Minor Roman settlements in Slovenia*. Uredili:
Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari. Ljubljana: Založba ZRC, 2020. 420 strani

Monografija, ki je napisana v slovenskem in angleškem jeziku, obširno predstavi vedenje o manjših rimskih naseljih, ki so obstajala na območju današnje Slovenije, ki je prehodni in geografsko raznolik prostor. Slovensko ozemlje je pripadalo trem upravnim enotam rimske države, Italiji ter provincama Norik in Zgornja Panonija. Strnjena naselja, ki so predstavljena v monografiji, glede na velikost in pomen predstavljajo vmesni člen med avtonomnimi mesti in razpršeno poselitvijo na podeželju. Številna arheološka izkopavanja v zadnjih desetletjih so prinesla obsežne in pomembne nove

